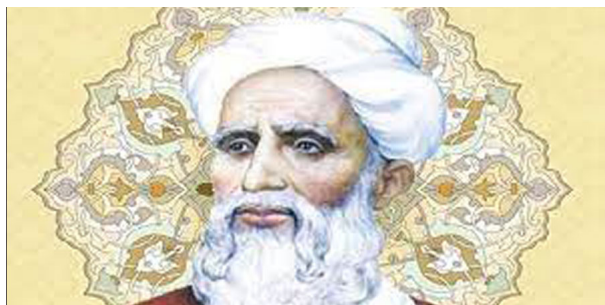

Абу Абдуллох Жаъфар Рудакий тахминан хижрий 243 (860) йилда Самарканд якинидаги Панжрудак кишлогига, дехкон оиласида тугилди. Бу даврда Мовароуннахр Эрон, Хиндистон, Хитой, Миср ва Сурия билан савдо ва маданий алоқаларни яхши йўлга қўйган эди.

X асрда Бухоро, Самарканд, Урганч, Марв, Нишопур, Балх, Зарафшон водийсининг юкори кисми хунармандчилик, савдо ва маданий марказларга айланган эди. Айникса, Бухоро шаҳри IX-X аср-лардаёқ Шаркнинг энг йирик маданий марказларидан бири бўлган.

Рудакий ёшлигиданок шеъриятга ихлос қўйди, ўз замонасининг машхур чолгучиси Абул Аббос Бахтиёр кўлида мусикадан маълумот олди. Дастлабки маълумотни ўз кишлогига олган Рудакий ўқиш учун Самаркандга борди. У ерда чуқур бил им олиб, тез орада адабиёт ва санъат соҳасида ҳам донг чикаришга муваффақ бўлди.

Бухоро хукмдори Наср II ибн Ахмад Сомоний (914-943 йилларда хукмронлик килган) даврида Рудакийнинг шоирлик шухрати Бухоро ва умуман Шаркка кенг тарқалди.

Рудакий асарларига эътибор берилса, унинг астрономия ва кадимги юнон фалсафасини ҳам яхши тушунганлигини кўриш мумкин.

Сомонийлар давлатининг кўзга кўринган давлат арбоби, Наср II ибн Ахмаднинг якин дўсти Абуфазл Балъамий Рудакий хакида «У факат машхур шоир бўлибгина колмай, балки ўз даврининг етук олими ҳам эди», деб баҳо берган.

Наср II ибн Ахмад Сомоний Рудакийни ўз саройига таклиф этгандан сўнг, унинг хаётининг кўп кисми Бухорода ўтди. Унинг кўзи ожиз бўлган. Кадимги манбаларда, унинг онадан кўр тугилганлиги хакида нақллар бор. Баъзи олимларнинг фикрича, у саройдан қувилиши олдидан кўзига мил тортиб кўр килинган. Рудакий қариган чоғида қувгинга учраган, ўз кишлогига қайтиб фақирликда умр кечирган. У 941 йилда оламдан кўз юмди ва ўз ватанида дафн этилди. Бу жой халкнинг зиёратгоҳига айланди.

Рудакийнинг адабий меросидан бизгача минг байт етиб келган (2 қасида, 50 рубоий, шеърлар, достон ва бошқалар). Аммо XII аср шоири Рашид Самаркандийнинг таъкидлашича, биронта шоир Рудакий сингари кўп асар ёзган эмас. Баъзи олимларнинг фикрича, Рудакий бир миллион уч юз минг мисра шеър ёзган. Мухаммад Авфийнинг хабар беришича, Рудакий юзта тўплам (дафтар) ёзган.

Ас-Сомонийнинг «Китоб ул-ансаб» асарида келтирилишича, «Рудакийнинг шеърлар

тўплами Ажам (араблар яшамайдиган) мамлакатларда машхур. Айтишларича, Рудакий биринчи бўлиб форс тилида шеър ёзган шоирлардандир», дейилган. Шунинг учун ҳам Наср II ибн Ахмад Сомоний унинг вазирлари ва харбий бошликлари унга кимматбаҳо совгалар берар эдилар. Шу тўфайли Рудакий катта бойликка эга бўлган. Аммо у бутун диккат-эътиборини шеърятга ва фанга қаратган. Рудакий шеърят вазифасини кишилар калбига таъсир этиш, «сангу-сандон юракларни мум каби юмшатиш» деб билди. Унинг асарларида халқчил гоёлар кучли. қадимги манбаларда Рудакийнинг «Офтоб даврони», «Ароис ан-нафоис» («Нафис қуртаклар») ва «Синбоднома» достонлари бўлганлиги ҳақида маълумотлар учрайди.

Рудакийнинг қасидаларидан «Модари ман», «Дар васфи Бухоро» ва «Шикоят аз пири» («қариликдан шикоят») бизгача етиб келган. Рудакийнинг ижодида X асрнинг ижтимоий ҳаёти ўз аксини топган. Унинг ҳамма асарларида халқнинг орзу-умидлари, манфаатлари ифода қилинган.

Рудакийнинг ахлоққа оид асарларида ақл-идроқ, ҳулқ-атвор ва билим асосий ўринни эгаллаган. Мутафаккир билимни ҳамма бойликлардан устун қўяди. Унинг айрим насихатлари инсоннинг қандай ҳолатда бахтли бўлиш шароитларини аниқлашга ёрдам беради. Рудакийнинг фикрича, инсоннинг тўла бахтга эга бўлиши учун тўрт нарсга керак: соғлиқ, яхши одоб, яхши ном ва ақл. У инсонларни воқеаларнинг ички моҳиятидан унинг ташқи томонини ажрата билишга чақиради. У яхшилик, саҳийлик ва улугворликни тарғиб қилади.

Рудакийнинг табиат гўзалликларини ифода этган асарлари жуда жозибадир. Унинг асарларида Ватанга, халққа муҳаббат мавзула-ригина ёритилмай, кенг фалсафий фикрлар ҳам баён этилган. Масалан, «қариликдан шикоят» асирида моддалар бир шаклдан иккинчи шаклга ўтишини ҳамда йўқ бўлиб кетмаслигини таъкидлайди.

Буюк мутафаккир кишилар ўртасидаги дўстлик ва ўзаро ҳамкорлик кишилик ҷамияти учун муҳим аҳамиятга эга эканлигини бир неча бор таъкидлаб ўтган. Унинг фикрича, ҳақиқий дўстлик учун кишиларни, ҳатто турли динда бўлишлари ҳам ҳалакит бера олмайди. Унинг қуйидаги сатрлари диккатга сазовордир:

Жаҳоннинг шодлиги йигилса бутун,
Дўстлар дийдоридан бўлолмас устун.

Рудакий ҳаётнинг ўзини биринчи устод ҳисоблайди ва ундан таълим олишга ундайди:

Ҳар киши олмаса ҳаётдан таълим,
Унга ўргатолмас ҳеч бир муаллим.

Рудакий асарларида инсон ақлу заковатига ишонч кучли. Асарларининг тили, бадиий

ифода воситалари содда ва тушунарли килиб ёзилган. У биринчи бўлиб, X асрдаёқ форс мумтоз адабиётига асос солганлиги учун кўпгина Эрон олимлари, жумладан, профессор Саййид Нафисий форс шеърятининг ватанини Мовароуннахр деб ҳисоблайди. Табиатни, ватанни васф қилиш, ахлокий панду насихатлар би-лан асарни безаш кейинги мутафаккирларга Рудакийдан қолган анъана эди. Жумладан, буюк шоир вафотидан кейин яна 50 йил яшаган машхур тарихчи Абулфазл Байхакий (995—1077) унинг гоёларини ўз тарихий асарларида давом эттирди.

М.Б Баратов